

**Katarzyna Grzesiak-Bramańska**

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0001-7190-526X

## Ścisłość jakościowych projektów badań społecznych według założeń techniki RADaR

Niniejszy tekst jest próbą ustalenia, na czym polega naukowa ścisłość w ujęciu jakościowych projektów badań oraz jakie skutki niesie dążenie do niej. Artykuł zawiera instrukcję, jak osiągnąć pożądaną ścisłość, stosując się do założeń techniki RADaR – to jest rygorystycznej i przyspieszonej techniki redukcji danych.

**Słowa kluczowe:** ścisłość badań, trafność badań, jakościowe badania społeczne, technika RADaR

### The scientific rigor of qualitative social research projects according to the assumptions of the RADaR technique

This text is an attempt to determine what scientific rigor is in terms of qualitative research projects and what the consequences of striving for it are. The article provides instructions on how to achieve the desired rigor by applying the assumptions of the RADaR technique – that is, a rigorous and accelerated data reduction technique.

**Keywords:** scientific rigor, research validity, qualitative social research, RADaR technique

### Wstęp

Istnieją obszary problemowe w naukach społecznych, których nie sposób zgłębiać, stosując kwantytatywne podejście badawcze. Gdzie w grę wchodzi zawile historie indywidualnych doświadczeń ludzi określanych mianem biograficznych fenomenów lub gdzie ważna jest tożsamość konstruowana poprzez etnograficzną

przynależność – tam nie ma miejsca na rzetelny pomiar i statystyczne istnienie faktów, natura przedmiotu badań dopomina się bowiem o zastosowanie kwalitatywnych metod poznawczych.

Badania zorientowane jakościowo mają swoją szczególną gramatykę<sup>1</sup>, która wymaga od badacza stosowania zarówno ogólnych zasad metodologicznych, jak i wdrażania szczegółowych wytycznych, dyktowanych przez dobre praktyki badawcze będące wzorcowymi przykładami organizacji, przebiegu i raportowania badań w ramach konkretnych, konstruktywistycznie zorientowanych metod badawczych (zob. Silverman, 2009a, s. 27–39; Trusz, 2020). Przyjęło się w środowisku naukowym, że badacz jakościowy powinien wszystko lepiej, bardziej i jaśniej (zob. Belgrave i in., 2002), mianowicie:

- lepiej znać metodologię własnej dyscypliny, a może nawet dziedziny, by być w stanie wykazać się jej znajomością na etapie sporządzania opisu przyjętej metody, udowadniając, że nie zamierza uprawiać bajkopisarstwa, lecz naukę;
- bardziej szczegółowo dokumentować każdą podjętą przez siebie decyzję, precyzując zarówno dostrzegalne sposobności, jak i wybrane możliwości poznania własnego przedmiotu badań; a te zrealizowane możliwości opisywać w sposób bardziej czytelny, niebudzący wątpliwości co do trafności (z)realizowanego projektu badań;
- jaśniej artykułować dowody dokładności i logiczności (prze)prowadzonych dociekań; jaśniej prezentować próbki danych, których patchwork stanowi fundament zbudowanej w toku badań teorii; jaśniej formułować tezy, by ich lektura była interkomunikowalna naukowo, zwłaszcza dla badacza opcji ilościowej (zob. Malewski, 2012; Muszyński, 2018).

Powyższy wykaz obowiązków badacza jakościowego wskazuje na istnienie dysproporcji statusu badań kwalitatywnych i kwantytatywnych, gdzie te pierwsze muszą wciąż zabiegać o względy recenzentów wniosków grantowych czy dorobków naukowych, zaś te drugie przez wzgląd na bogatą tradycję nie muszą tracić na to czasu, szybciej i skuteczniej sięgając po granty, gdyż „wspólnota naukowa sprzyja tym, którzy osiągnęli w przeszłości znaczne sukcesy” (DiPrete i Eirich, 2006, s. 282, za Kwiek, 2019; zob. Flick, 2011, s. 26–31).

---

<sup>1</sup> W badaniach jakościowych mamy do czynienia z procesualnym modelem badań, „w którym zbieranie danych, interpretacja i wynikająca z tego wiedza ściśle się ze sobą zazębiają, a poszukiwanie dalszych danych kończy się dopiero wtedy, gdy osiągnięte zostanie teoretyczne nasycenie wiedzy o danym polu badawczym” (zob. Herman-Krüger, 2007, s. 161).

## Między dyktatem a potrzebą „ścisłości” w jakościowych badaniach społecznych

Choć kwantytatywne metody badawcze mają swoje ograniczenia poznawcze, to przez wzgląd na dłuższą historię i bliższy związek z naukami ścisłymi wciąż trzymają dumnie palmę pierwszeństwa – potwierdzeniem tego może być dysproporcja podziału środków finansowych na wsparcie realizacji projektów ilościowych względem jakościowych (zob. Platt, 1996). Wiatrem w żagle jest dla nich renesans nauk o mózgu – trend ten przebojem wdziera się do obecnie podejmowanych tematów w badaniach społecznych, także na gruncie pedagogiki. Zdaniem Michała Klichowskiego „neuronauka uwiodła umysły badaczy z różnych obszarów nauki. Dowodem na to może być fakt, że naukowcy na całym świecie prześcigają się w dodawaniu prefiksu neuro do nazw własnych dziedzin i dyscyplin” (2024, s. 83). Odrodzenie metody eksperymentalnej zarówno dla praktyki badawczej, jak i edukacyjnej – w mojej ocenie – jest zjawiskiem potrzebnym i stanowi naturalną konsekwencję narastania problemów na styku nauk o edukacji i nauk o mózgu. Niemniej jednak jakościowe metody badawcze nie są już nowicjuskami – stanowią dojrzałe i równoprawne podejście do tworzenia naukowej wiedzy o świecie. Mimo to wciąż można dostrzec jakiś rodzaj kompleksu niższości, który dotyka badaczy jakościowych. Ten nieuzasadniony już dziś dyktat normatywnej orientacji poznawczej zrodził potrzebę ścisłości w organizacji, przebiegu i raportowaniu badań idiograficznych, gdzie głos oddać należy narratywnie konstytuowanej rzeczywistości. Jednakże trzeba to zrobić w sposób korzystny tak dla ekonomiki projektu badawczego, jak i rozwoju naukowej kariery samego badacza, w czym właśnie pomóc może technika RADaR, czyli rygorystyczna i przyspieszona technika redukcji danych. Nie jest bowiem tajemnicą, iż naukowy wysiłek akcentowany jest zupełnie inaczej w badaniach ilościowych, a inaczej w jakościowych. W tym pierwszym podejściu najtrudniejszym etapem jest zaplanowanie i realizacja pomiaru. Błędy w konceptualizacji i operacjonalizacji projektów badań powodują wypaczenie pomiaru. Natomiast analiza stanowi o wiele łatwiejsze zadanie, chociażby ze względu na charakter danych i ogromne zaplecze programów wspierających i w dużej mierze automatyzujących ich obróbkę oraz czytelną prezentację. Odbiega to zupełnie od doświadczeń badawczych na gruncie badań opartych o metody jakościowe. Tu akcent położony jest na przeplatające się oraz iteracyjne procesy zbierania i analizy danych, które trwają tak długo, aż osiągnięty zostanie cel teoretyczny często zależny od wypełnienia obietnic triangulacyjnych lub domknięcia procesu indukcji analitycznej. Zatem wprawne radzenie sobie z bogactwem danych, ich szybkość, a jednocześnie trafnie wykonana

selekcja, analiza i prezentacja stanowią klucz do sukcesu dla każdego jakościowo zorientowanego badacza (zob. Enworo, 2023).

Wojciech Czakon, dokonując krytycznej rewizji kryteriów oceny rygoru metodologicznego dla badań prowadzonych przez pozytywistów i neoempiryków<sup>2</sup>, stwierdza, że choć obowiązują dwa odrębne porządki (zob. rysunek 1),

to jednak stosowanie tego alternatywnego zestawu kryteriów pozostaje nadal ograniczone. Niektórzy badacze wskazują wręcz, że nawet realizując studia przypadków, *par excellence* wykraczające poza paradygmat pozytywistyczny, stosuje się kryteria klasyczne. Trzeba tu zgłosić wątpliwość, czy autorami nie kierowała raczej pragmatyka publikowalności badań, a więc wymóg przekonania recenzentów i redaktorów, a nie ortodoksja metodologiczna (Czakon, 2014, s. 57).

Rysunek 1.

Zestawienie kryteriów oceny rygoru w podejściach pozytywistycznym i neoempirycznym

KRYTERIUM POZYTYWISTÓW	KRYTERIUM NEOEMPIRYKÓW	
Wewnętrzna trafność	Wierność	Dokładne odzwierciedlenie przekonań uczestników badanych zjawisk
Zewnętrzna trafność	Transferowalność	Możliwość wykorzystania wyników przez innych badaczy w ich własnych studiach
Rzetelność	Solidność	Ścisłość procesu prowadzenia badań, w tym protokoły gromadzenia danych oraz ich analiza
Obiektywność	Potwierdzalność	Możliwość uzyskania podobnych wyników przez innych badaczy

Źródło: Czakon, 2014, s. 57.

Jeśli już odrzucimy nieuzasadniony naukowo jazgot skrajnych krytyków (albo raczej krytykantów) idiograficznej orientacji badawczej, wówczas otworzy się przestrzeń, by przyjrzeć się nieco praktyce prowadzenia jakościowych badań społecznych i dostrzec, iż istnieją trzy możliwe preferencje metodologiczne, a mianowicie schematyzm, ścisłość i (do)wolność – co zilustrowano w sposób metaforyczny (zob. rysunek 2).

<sup>2</sup>Neoempiryści to grupa badaczy, która odrzuca wymóg falsyfikacji teorii w badaniach empirycznych na rzecz stosowania indukcji analitycznej, zachowując jednak przekonanie o potrzebie gromadzenia danych w sposób obiektywny i chroniony przed woluntaryzmem badacza (zob. Czakon, 2014, s. 57).

## Rysunek 2.

Preferencje prowadzenia jakościowych badań społecznych ukazane za pomocą metafory ogrodu<sup>3</sup> – od schematyzmu, przez ścisłość, po Hyde Park



Źródło: opracowanie własne inspirowane poglądami Pryszmont-Ciesielskiej (2016).

Pierwsza preferencja prowadzenia jakościowych badań społecznych, zwana metodologicznym schematyzmem, związana jest z pojawieniem się w 2008 roku książki Krzysztofa Rubachy pt. *Metodologia badań nad edukacją* z serii *Pedagogika wobec Współczesności*. Podejście to zostało metaforycznie zobrazowane za pomocą uporządkowanej, iście parkowej przestrzeni ogrodu, w którym rządzi symetryczna, jednaka i przewidywalna logika (zob. rysunek 2). Autor zaprezentował w tym wciąż kultowym podręczniku akademickim w sumie sześć schematów badawczych, w tym trzy przypisane do podejścia idiograficznego, mianowicie schemat etnograficzny, studium przypadku i badań historycznych<sup>4</sup>. Zaproponowane przez Rubachę uproszczone, bo linearnie przedstawione sposoby naukowego poznania świata, zostały oparte na instruktażowych pytaniach, które krok po kroku prowadzą badacza od procesu konceptualizacji i operacjonalizacji badań, przez proces zbierania danych, aż do ich właściwego (z)raportowania. Zastosowana przez tego metodologa spójna, *sensu stricto* schematyczna mechanika opisu projektów badawczych reprezentujących różne opcje para-

<sup>3</sup> Ilustracje ogrodów zostały stworzone przy użyciu generatora obrazów AI.

<sup>4</sup> Pozostałe trzy schematy są przypisane do podejścia nomotetycznego, to: s. eksperymentalny, s. quasi-eksperymentalny i s. przekrojowy.

dygmatyczne, może zostać uznana za niezwykle przemyślany, chciałoby się rzec sprytny zabieg, prowadzący do lepszej komunikacji między badaczami reprezentującymi odmienne szkoły metodologiczne. Chociaż publikacja ta spotkała się z bardzo zróżnicowanym przyjęciem ze strony środowiska naukowego – od negacji jej treści i dezaprobaty wobec wdrażania owych schematów w badaniach praktyki edukacyjnej, przez zdrowy sceptycyzm i selektywne stosowanie się do podręcznikowych zaleceń, po zachwyt jej treścią i afirmację zaproponowanego metodologicznego nowatorstwa – to bez wątpienia stała się ona ważnym przyczynkiem do popularyzacji wiedzy o badaniach jakościowych, a także do otwarcia badaczom jakościowym ścieżki do powszechnego ubiegania się o krajowe i zagraniczne granty badawcze<sup>5</sup>.

Druga preferencja prowadzenia jakościowych badań społecznych, zwana metodologiczną „ściślością”, została metaforycznie zilustrowana jako ogród pełen roślinnej i strukturalnej różnorodności, pełen kolorów. Panuje w nim asymetria, która ma jednak harmonijną, a nie chaotyczną formę. Zaś ścieżka prowadząca przez jego teren, choć nieco kręta, jasno wytycza kierunek działań (zob. rysunek 1). Podejście to wiąże się z paradygmatyczną dojrzałością idiograficznych projektów badawczych, powodujących, że „punkt ciężkości rozważań dotyczących jakości badań jakościowych przeniósł się [...] z fundamentalnych kwestii epistemologicznych i filozoficznych na poziom bardziej praktycznych zagadnień związanych z procesem badawczym” (Flick, 2011, s. 22). Dlatego wartym odnotowania wydarzeniem dla technicznego wsparcia naukowej pozycji badaczy jakościowych w Polsce było pojawienie się wydawniczej serii *Niezbędnik Badacza*, na którą składa się dziewięć publikacji<sup>6</sup>.

Ten PWN-owski cykl książek traktujących o różnych aspektach projektowania, realizacji i raportowania badań jakościowych okazał się być cennym uzupełnieniem i rozwinięciem dla treści zawartych w obowiązkowej dla badaczy jakościowych lekturze, którą przez długi czas była dwutomowa monografia wie-

---

<sup>5</sup> W podobnym duchu została napisana książka pt. *Metodologiczne vademecum badacza pedagoga* autorstwa Heliodora Muszyńskiego. Ten wydany w 2018 roku podręcznik akademicki adresowany przede wszystkim do studentów i doktorantów pedagogiki jest zbiorem rad i wskazówek, jak krok po kroku, mentalnie i praktycznie realizować poszczególne etapy procesu badawczego, z czego wyłania się pewien schematyczny sposób myślenia i działania, którym powinien kierować się badacz w toku projektowania badań.

<sup>6</sup> Oto ich lista ułożona według dat ich wydania: 1) *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*, Marcus Banks (2009), 2) *Projektowanie badania jakościowego*, Uwe Flick (2010), 3) *Prowadzenie wywiadów*, Steinar Kvale (2010), 4) *Badania etnograficzne i obserwacyjne*, Michael Angrosino (2010), 5) *Badania fokusowe*, Rosaline Barbour (2011), 6) *Jakość w badaniach jakościowych*, Uwe Flick (2011), 7) *Analizowanie danych jakościowych*, Graham Gibbs (2011), 8) *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*, Tim Rapley (2013), 9) *Warsztat pisarski badacza*, Howard S. Becker (2013); choć na okładce ostatniej pozycji nie ma hasła *Niezbędnik Badacza*, to ze względu na tematykę oraz formułę jej wydania można zaliczyć ją do całości tej cennej serii.

loautorska pt. *Metody badań jakościowych* pod redakcją Normana K. Denzina i Yvonne S. Lincoln. W moim przekonaniu najważniejszą książką ze wspomnianej serii była/jest *Jakość w badaniach jakościowych* napisana przez Uwe Flicka. Autor wyjaśnił w niej bowiem w sposób wielowątkowy i bogaty w egzemplifikacje strategie triangulacyjne, które stanowią oś wszystkich zabiegów wpisanych w dbałość o trafność i rzetelność, ale także przejrzystość naukowych ustaleń poczynionych na kanwie badań idiograficznych. Ponadto, przywołując konkretne przykłady, zobrazował możliwe sposoby dążenia do interkomunikowalności w raportowaniu badań jakościowych, tak by wypracować płaszczyznę dla projektowania badań mieszanych (*mixed studies*)<sup>7</sup>.

Trzecia, a zarazem ostatnia preferencja prowadzenia jakościowych badań społecznych, zwana metodologiczną (do)wolnością, została ukazana metaforycznie jako dziki, rozrastający się samoistnie ogród. Jedynym elementem nadzoru nad nim było rozplanowanie nasadzeń tak, by później mogły radzić sobie samodzielnie, współbytować w swobodnej symbiozie i cieszyć oko. Przebywanie w takim ogrodzie wymaga dostosowania się do roślin, niejako stania się jego spójną częścią (zob. rysunek 2). Podobnie jest ze współczesnymi kwalitatywnie zorientowanymi praktykami badawczymi, które zdaniem Martyny Pryszmont-Ciesielskiej wymykają się ramom nauki i mocno odchylają w kierunku sztuki, a nawet performansu. Opiszana przez autorkę ucieczka od metodologicznego reżimu w stronę metodologicznego Hyde Parku przyczyniła się do „swobodnego i nieograniczonego wyrażania i poruszania się badacza w toku realizowanych badań” (Pryszmont-Ciesielska, 2016, s. 157), skutkując coraz to kreatywniejszymi projektami badań, przynoszącymi nową jakość wiedzy o eksplorowanym świecie, ale i rodzącymi pytaniami o ich naukowy status. Stąd, mimo pewnego początkowego uwiedzenia poznawczym nieskrępowaniem i możliwością transcendencji konglomeratu badawczych ról<sup>8</sup>, Pryszmont-Ciesielska zgłasza pewien wewnętrzny dyskomfort, którego doświadczyła jako badacz-brikoler, niepokój wynikający z istnienia (niekoniecznie w całości spisanych i jasno artykułowanych) zewnętrz-

<sup>7</sup> Zob. Flick, 2011; polecam przestudiowanie rysunku 5.3. Rodzaje danych w wywiadzie epizodycznym (Flick, 2011, s. 112), który w uproszczony sposób pokazuje rodzaje danych, z jakimi pracował badacz. Przedstawiony tam schemat typologii danych można uzupełnić o przykłady przypisane do każdej wyróżnionej kategorii. Innym przykładem dążenia do ścisłości jest przykład ukazany na rysunku 5.5. Fragment subiektywnej teorii zaufania (Flick, 2011, s. 120), który stanowi znakomitą egzemplifikację tego, jak można dokonać redukcji danych i ukazać je w strukturze wzajemnych powiązań.

<sup>8</sup> Jednoczesne odgrywanie ról naukowca, badacza, artysty, performerera, społecznika jest sytuacją generującą poczucie niestabilności lub zawieszenia (*floating*), a także rodzącą napięcia i trudności powodujące utratę poczucia bezpieczeństwa w środowisku zawodowym naukowców (Pryszmont-Ciesielska, 2016, s. 163).

nych zasad trzymania się metodologicznej precyzji – zasad, które wynikają z naukowych kryteriów uprawiania każdej dyscypliny (2016, s. 163).

Rozważając kwestię ścisłości w jakościowych badaniach społecznych, należy podkreślić, iż jej geneza ma zarówno egzogeny, jak i endogeny charakter. Zewnętrznie stanowi pokłosie kiedyś dominującej nomotetycznej perspektywy poznawczej i wynika z dyktatu ilościowej tradycji badawczej będącej fundamentem naukowości wszystkich realizowanych dociekań. Jednocześnie jest wyrazem wewnętrznie zgłaszanej potrzeby badaczy jakościowych, którzy nie chcą poprzestać na projektach badawczych, które będą sztuką dla samej sztuki, ale mają ambicje rywalizowania o granty czy współtworzenia naukowej wiedzy w wieloparadygmatycznych kolektywach (trans)akademickich. Ponadto warto mieć w pamięci, iż

jako członkowie społeczności akademickiej dzielimy współodpowiedzialność za zapewnienie ścisłości badań jakościowych, niezależnie od tego, czy jesteśmy badaczami, którzy projektują i wdrażają badania; recenzentami, którzy poddają je krytycznej ocenie; kolegami, którzy dyskutują i uczą się od siebie nawzajem; czy też wykładowcami, którzy wykorzystują wyniki takich badań w celu udoskonalenia i unowocześnienia edukacji (Johnson, Adkins i Chauvin, 2020, s. 138).

## Ścisłość czyli co?

Za *Wielkim słownikiem języka polskiego* należy przyjąć, iż ścisłość to „cecha czegoś, co jest określone lub wyrażone w sposób jasny, konkretny i uporządkowany, przez co nie budzi żadnych wątpliwości”<sup>9</sup>. Słowo *ścisłość* pochodzi od wyrazu *ścisły*, który wpisany w metodologiczny kontekst jakościowych badań społecznych może być odczytywany jako:

- ścisły projekt badań, czyli związany z jasnymi regułami lub konkretnymi ograniczeniami, których należy bezwzględnie i bezwyjątkowo przestrzegać;
- ścisły przedmiot i cel badań, czyli precyzyjnie i jasno zdefiniowany, unikający nieudomówień i domysłów czy też zbędnych definicyjnych wieloznaczności;
- ścisły dobór metod zbierania i analizowania danych, czyli powiązany ze sobą ze względu na jakieś cechy, innymi słowy dopasowany i uporządkowany;
- ścisły dobór badawczej próby, czyli występujący w niewielkiej liczbie, inaczej rzecz ujmując, zwarty i unikatowy;

---

<sup>9</sup> *Wielki słownik języka polskiego*, hasło: *ścisłość*. Zaczepnięte 16 sierpnia 2024. Strona internetowa <https://wsjp.pl/haslo/podglad/5172/scislosc/5219213/nadzoru>



- ścisły kontakt badacza z badanymi, czyli taki, który charakteryzuje się bezpośredniością, brakiem barier i zbędnych konwenansów;
- ścisły proces analityczny, który opiera się na sprawnym dysponowaniu danymi przy jednoczesnym dążeniu do minimalizacji czasu potrzebnego na wykonanie poszczególnych etapów analizy, jak również na osiągnięciu jak najwyższej trafności badań;
- ścisły raport z badań, czyli taki, który cechuje się logiką i precyzją, złożony z elementów, które monolitycznie do siebie przylegają<sup>10</sup>.

Tak rozumiana ścisłość jest swego rodzaju obietnicą, iż bez względu na uwodzącą retorykę treści będących budulcem idiograficznego raportu, całość badań będzie odznaczać się konieczną naukową adekwatnością i zachowa autorytatywny status dzieła naukowego (Hammersley i Atkinson, 2000, s. 261–262).

Oprócz ścisłości odniesionej do każdego z etapów procesu projektowania, realizacji i raportowania badań, istnieje też ścisłość *post factum* jako konsekwencja wdrażania procedur projakościowych, które dotyczą:

1. recenzji lub autorecenzji, dzięki czemu badacz wie, na ile dobre lub złe są badania własne (Flick, 2011, s. 24–25);
2. finansowania badań, dzięki czemu instytucje przyznające fundusze są w stanie dokonać kryterialnej oceny wartości zgłoszonych do ewaluacji projektów badań i skutecznie podzielić środki (Flick, 2011, s. 25–26);
3. publikacji wyników badań, dzięki czemu redakcje czasopism naukowych będą chętniej sięgać do puli raportów jakościowych badań społecznych zgłaszanych do procesu wydawniczego (Flick, 2011, s. 26);
4. czytelnictwa naukowego<sup>11</sup>, dzięki czemu czytelnicy są w stanie kontrolować wiarygodność wyników badań i przyjąć na siebie obowiązek bycia wierzyicielem społecznego zaufania wobec badaczy jakościowych i rezultatów ich naukowych działań (Flick, 2011, s. 27).

Trudno nie zgodzić się z Flickiem, który twierdzi, że

na wszystkich tych polach badacze jakościowi muszą się zmierzyć z zewnętrznym wyzwaniem: wykazać, że istnieją kryteria, strategie i podejścia umożliwiające odróżnienie dobrych badań od złych oraz podniesienie i ugruntowanie jakości badań jakościowych w ogóle. Im lepsze rozwiązania tego problemu potrafią wskazać badacze, tym większe sukcesy będą odnosić w rywalizacji z przedstawicielami innych podejść (2011, s. 24).

<sup>10</sup> *Wielki słownik języka polskiego*, hasło: *ścisły*. Zaczepnięte 16 sierpnia 2024. Strona internetowa [https://wsjp.pl/haslo/do\\_druku/5046/scisly](https://wsjp.pl/haslo/do_druku/5046/scisly)

<sup>11</sup> Czytelnictwo naukowe „przyczynia się do rozwoju rzeczywistości, a konkretnie ma również znaczący wpływ na kształtowanie się noosfery. Jest bowiem nie tylko wytworem społecznej cywilizacji, ale również narzędziem, które współkształtuje realny świat – i to w wymiarze globalnym (Melentiewa, 2017, s. 257).

Mając na względzie powyższe ustalenia, polemicznie ocenić można zapowiedź sformułowaną przez Lincoln i Denzina o powstaniu autochtonicznych nauk społecznych wyzwolonych spod rygoru metody naukowej i zmierzających do bazowania wyłącznie na wiedzy tubylczej, a więc opartej na doświadczeniach badaczy-emancypantów (por. Lincoln i Denzin, 2009, s. 663–678). Tak samo jak niemożliwe wydaje się dokonanie (pełnej) dekolonizacji akademii. O ile możemy mówić o większym otwarciu na nowe, głównie jakościowo zorientowane podejścia badawcze, o większej skłonności do finansowania i publikowania takich badań, o dopuszczeniu do głosu bardziej niszowych, często lokalnych teorii; o tyle nauka zawsze pozostanie nauką w sensie zachowania wierności metodzie naukowej, zaś właściwe dla niej kryteria, standardy i strategie będą dalej wyznacznikiem jakości wiedzy. W przeciwnym razie zaprzeczyłaby własnemu sensowi istnienia. Co więcej, po epoce ogromnej popularności badań sfokusowanych wokół *qualia* nastąpi – z moich obserwacji wynika, że już następuje – wielki powrót do tradycji badań eksperymentalnych. A proces ten tylko przyspiesza, w znacznej mierze za sprawą „efektu neuro”, któremu podlegają wszystkie dyscypliny nauk bezpośrednio lub pośrednio zajmujące się rozwojem człowieka, ich reprezentanci, ale i cały społeczny dyskurs, zwłaszcza ten dotyczący praktyk edukacyjnych (Klichowski, 2024, s. 19–21).

W tak kształtującej się obecnie rzeczywistości społecznej badacze jakościowi – jeśli nie odrobnią „zadania domowego” w postaci krytycznej autorefleksji nad jakością własnych prac badawczych i publikacyjnych – zostaną zmuszeni wycofać się do zdanych na łaskę uczelni rezerwatów pozbawionych dostępu do realnych środków na pełną działalność naukową i staną się smutnym wspomnieniem o własnym naukotwórczym potencjale. By to metodologiczne marnotrawstwo nie doszło do skutku, warto odrobić lekcję akademickiej pokory i spróbować zawalczyć o większą ścisłość jakościowych badań społecznych, w czym pomocne może okazać się zaznajomienie z założeniami techniki RADaR oraz instruktażem jej aplikacji.

## **Założenia techniki RADaR, instruktaż jej aplikacji oraz pokłosie jej stosowania**

Technika RADaR (z ang. *rigorous and accelerated data reduction technique*, czyli technika rygorystycznej i przyspieszonej redukcji danych) jest oryginalnym podejściem do kodowania i analizy danych jakościowych (Fernald i Duclos, 2005; Watkins, 2012, 2017), które wpisuje się w ideę ścisłości jakościowych projektów badań.

Głównym założeniem techniki RADaR jest przyspieszenie żmudnego procesu obróbki danych oraz uproszczenie form ich prezentacji w raporcie badań.

Technika RADaR nadaje się do stosowania zarówno w indywidualnych, jak i zespołowych projektach badań jakościowych, nie wymagając przy tym dostępu do zaawansowanych i często drogich programów komputerowej obróbki i analizy danych. Do aplikacji założeń tejże techniki wystarczy użycie podstawowych, powszechnie dostępnych edytorów tekstu (zob. Flick, 2011; Watkins, 2012, 2017). Umieszczenie techniki RADaR w procesie badawczym zaprezentowano graficznie (zob. rysunek 3).

Wdrożenie założeń techniki RADaR wymaga postępowania zgodnie z następującą instrukcją:

1. Opracuj własny lub przyjmij już istniejący system kodowania danych spójny z ich charakterem, adekwatny wobec ich jakości i ilości, a potem konsekwentnie stosuj go, pracując nad powtarzalnością przyjętych procedur analitycznych.
2. Jeśli to możliwe, powołaj zespół badawczy w celu zapewnienia zrównoważonej i kompleksowej analizy. Każdy członek zespołu powinien zająć się wstępną obróbką jednej narracji, obserwacji czy dokumentu według ustalonego wcześniej, wspólnego dla wszystkich badaczy systemu kodowania i wzoru prezentacji danych, by następnie przekazać swoje opracowanie do analitycznego nadpisania kolejno wszystkim członkom zespołu badawczego. Jednakże gdy prowadzisz badania samodzielnie, to zastosuj poterenową autorefleksję polegającą na racjonalnej ocenie wartości i kompletności zebranych danych. Jako samodzielny badacz nie musisz być osamotniony w toku analizy danych. Dokonywane sukcesywnie kodyfikacje, tabelaryczne zestawienia, formułowane lub obrazowane dowody możesz kilkakrotnie przepracowywać w sposób dyskursywny, uczestnicząc w spotkaniach naukowych, lub autodyskursywny, stosując planowe przerwy w pracy ze źródłem danych, by osiągnąć pożądaną świeżość oglądu i zdrowy dystans emocjonalny do kolejno opracowywanych wątków.
3. Samodzielnie lub jako część zespołu używaj przyjętego sposobu kategoryzowania danych tak, aby umożliwić rewizję danych w układach tabelarycznych. Przegląd i korekcja tabel przyczyniają się do koncentracji treści i zwiększenia istotności dowodów, będących podstawą do formułowania odpowiedzi na pytania badawcze.
4. Przygotuj się do iteracji, przeplatające się procesy zbierania i analizy danych wymuszają bowiem wielokrotne powroty do opracowanych tabelarycznie danych. Dzieje się to tak długo, aż nastąpi pełne nasycenie danymi konstruowanej teorii empirycznej. Proces ten może zostać dodatkowo wydłużony, gdy badacz/zespół badawczy zdecyduje się na zastosowanie indukcji analitycznej (Berthelsen, 2024; Watkins, 2017).

Rysunek 3  
 Lokacja techniki RADaR w procesualnym catokształcie projektowania, realizacji i raportowania badań kwalitatywnych zgodnie z ideą „ściśłości”



Źródło: opracowanie własne inspirowane poglądami Flicka (2011) i Watkins (2017).

Uściślając, technika RADaR to zespół praktycznych zabiegów uproszczających i przyspieszających działania badacza jakościowego skupionego na analizie pojemnych baterii danych. Podejście to bazuje na rygorze i szybkości pracy z materiałem badawczym, zmuszając tym samym badacza do większej systematyczności pracy, większej precyzji i lapidarności formułowanych myśli, większej kondensacji treści i jasności ich prezentacji; skutkując wyższą ekonomicznością projektu badań i pozwalając na efektywniejsze wyciąganie wniosków i interpretację wyników.

A oto etapy realizacji techniki RADaR w praktyce badawczej:

1. Kodowanie danych:
  - 1.1. Tworzenie systemu kodów – identyfikacja głównych tematów i kategorii w bazach danych.
  - 1.2. Stopniowe kodowanie – przejście od etykietowania zbiorów danych według ich istotności względem pytań badawczych, do określenia ciężaru dowodowego przypisanego do każdego pytania badawczego.
2. Redukcja danych:
  - 2.1. Agregacja kodów – grupowanie podobnych kodów w większe kategorie (zwrniki i synapsy analityczne).
  - 2.2. Eliminacja redundancji – usuwanie powtarzających się lub nieistotnych kodów w celu uproszczenia analizy.
3. Analiza tematyczna:
  - 3.1. Identyfikacja głównych tematów – wyodrębnianie kluczowych tematów i wzorców w danych.
  - 3.2. Tworzenie map tematycznych – wizualizacja relacji między tematami i kodami.
4. Weryfikacja i wnioskowanie:
  - 4.1. Weryfikacja wyników – sprawdzanie, czy zredukowane dane zachowują swoją integralność i istotność w postaci dobrze podpartych empirycznie i jasno sformułowanych lub przedstawionych graficznie dowodów.
  - 4.2. Formułowanie wniosków – wyciąganie końcowych wniosków na podstawie logicznie uporządkowanej listy dowodów tworzących zbiór tez w ramach (s)konstruowanej w toku jakościowych badań teorii empirycznej w typie *qualia* (zob. Watkins, 2012, 2017).

Technika rygorystycznej i przyspieszonej redukcji danych jest możliwa do wdrożenia w każdym kwalitatywnie zorientowanym projekcie badawczym, choć dedykowana jest przede wszystkim tym badaniom, które obejmują więcej niż kilka przypadków lub w których przypadki charakteryzuje szczególna złożoność kontekstualna i towarzyszące jej bogactwo danych. Technika ta jest bardzo korzystna, gdy zakładamy użycie strategii triangulacyjnych, a zwłaszcza kilku poziomów triangulacji obejmujących:

- triangulację badaczy, czyli pracę w zespole badawczym lub wprowadzenie dyskusji innych badaczy do analizy wyników badań;
- triangulację metod, czyli użycie w ramach jednego projektu badawczego różnych metod zbierania, a co za tym idzie – także analizy danych;
- triangulację źródeł, czyli wykorzystanie licznych, często odmiennych jakościowo genez danych;
- triangulację teorii, czyli filtrowanie danych poprzez pryzmat kilku spójnych paradygmatycznie teorii, dążąc do merytorycznego wzmocnienia formułowanych dowodów (Konecki, 2008).

Technika RADaR niesie też korzyści dla badań longitudinalnych<sup>12</sup>, a także tych, które muszą zostać zrealizowane w ramach odgórnie narzuconego reżimu czasowego<sup>13</sup>.

Oprócz wspomnianych już plusów w postaci zmniejszenia wieloaspektowej kosztochłonności badań kwalitatywnych, badacz zyskuje także na tym, iż przyspieszona analiza może dostarczyć wczesnych informacji o właściwym lub nie kierunku realizowanych badań, jak również może pomóc w identyfikacji krytycznych punktów badań związanych chociażby z potrzebą zrehabilitowania pytań badawczych (por. Glinka i Czakon, 2021, s. 23–26) czy wprowadzenia wybranej, zwiększającej jakość strategii triangulacyjnej (Glinka i Czakon, 2021, s. 37–38).

Oczywiście istnieją też pewne ułomności techniki RADaR, o których należy wspomnieć. Pierwszym dostrzegalnym minusem jest niebezpieczeństwo zmniejszenia głębi poznawczej, pośpiech w procesie analizy może skutkować bowiem powierzchownym zrozumieniem danych i potencjalnie przeoczeniem zniuansowanych interpretacji. Drugim mankamentem jest ryzyko stronniczości, ponieważ przyspieszona analiza może zwiększyć u badacza tendencję do wybierania pewnych tematów, a pomijania innych, co w konsekwencji może spowodować pewną interpretacyjną ubogość. Trzecim widocznym zagrożeniem jest zbyt mocne przechylenie szali na stronę rygorystycznego traktowania danych i stosowania zbyt radykalnych kryteriów ich redukowania, zapominając niejako o tym, że siłą badań jakościowych jest ich narracyjna formuła, pełna smaków i smaczków brikolerskiej opowieści będącej umiejętnie utkanym patchworkiem przytaczanych fragmentów wypowiedzi i próbek doświadczeń badanych osób (zob. Berthelsen, 2024; Watkins, 2017).

Niemniej jednak użycie techniki RADaR pozwala na osiągnięcie synergii w konglomeracie ról badacza. Przyczynia się też do uniknięcia kryzysu ba-

<sup>12</sup> Badania longitudinalne, inaczej długotrwałe, są strategią badawczą nastawioną na szukanie pewnych trendów zachowań wpisujących się w obraz jakiegoś zjawiska. Badacz wykorzystuje kryterium czasu do zrozumienia mechanizmów rządzących badanym fenomenem.

<sup>13</sup> Tak dzieje się chociażby w przypadku badań finansowanych w ramach grantów badawczych.

dawczego zwanego „niestabilnością” lub „zawieszeniem” (z ang. *floating*, a jeśli już się zaczął, do zmniejszenia dyskomfortu związanego z przeżywaniem jego faz i uchronieniem przed naukową porażką, zob. Bron, s. 163, za: Pryszmont-Ciesielska, 2016). Poczucie niestabilności to zjawisko, które dopada badaczy jakościowych na etapie analizy danych. Jego osią jest odczuwanie dezorientacji, która nasila się z czasem i obejmuje następujące fazy:

- I. Utrata zaufania do zebranych danych (badacz zaczyna kwestionować przyjętą metodę zbierania danych, doszukuje się nieprawidłowości w konstrukcji narzędzi, traci wiarę w możliwość osiągnięcia wytyczonych celów badań).
- II. Utrata wiary we własne umiejętności badawcze (badacz czuje się przytłoczony obfitością zebranego materiału badawczego, zmęczony konstruowaniem złożonych i wielowątkowych dowodów empirycznych, traci poczucie panowania nad skutecznym zarządzaniem procesem badań).
- III. Utrata motywacji do kontynuacji pracy badawczej (badacz z coraz większą niechęcią siada do zadań analitycznych, traci nawyk systematycznej pracy z danymi, dezorientuje się we własnych ustaleniach i powątpiewa w sens własnych badań).
- IV. Porzucenie pracy badawczej – fiasco badań (badacz, dokonując bilansu zysków i strat, zauważa, że poniesione koszty materialne i pozamaterialne przewyższają wartość ewentualnego sukcesu naukowego; nasilająca się tendencja badacza do prokrastynowania zwiększa dystans między etapem zbierania danych w terenie a działaniem teoriiotwórczym, zmniejszając tym samym szanse na dokończenie projektu badań) (zob. Weil, 2008).

Badania jakościowe są fascynującą drogą, ponieważ otwierają badaczy na zjawiska w sposób twórczy, nieskrępowany sztywną procedurą testowania tylko tych predykcji, które przed sobą postawili. Inaczej niż w badaniach ilościowych, pierwiastek autentycznej twórczości widoczny jest w każdym etapie badania jakościowego. Dlatego wielu metodologów podkreśla, że badania jakościowe to nie tylko ścisła metoda, sztywna procedura czy jednoznaczny standard, ale też sztuka, praktyka wymagająca wrażliwości na drugiego człowieka i jego uwarunkowania społeczne oraz organizacyjne (Glinka i Czakon, 2021, s. 203).

Dylemat pozornego napięcia między wysokimi standardami metodologicznymi a nieskrępowaną twórczością badacza może zostać w pewien sposób złagodzony właśnie za sprawą wykorzystania techniki rygorystycznej i przyspieszonej redukcji danych jako sprawdzonej w praktyce badawczej strategii dążenia

do ścisłości jakościowego projektu badań przy jednoczesnym poszanowaniu ich wolnościowego ducha.

## Aplikacja techniki RADaR na przykładzie badań własnych

Rozpoczynając badania nad doświadczaniem sukcesu w nauce przez studentów studiów doktoranckich w Finlandii, jako badaczka podejmująca się po raz pierwszy projektu wpisanego w kwalitatywną orientację badawczą, nie byłam w stanie przewidzieć ogromu analitycznej pracy, która zwiększała się z każdym kolejnym pobytem w terenie (zob. rysunek 4).

Rysunek 4.

*Przykład ścisłości jakościowego projektu badań – status badacza-etnografa względem badanej społeczności doktorantów w czasie wszystkich pobytów w terenie badań*



Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej<sup>14</sup>.

Początkowy brak umiejętności zarządzania lawinowo narastającymi danymi doprowadził mnie do drugiej fazy kryzysu badawczego. Kwestionując sens poczynionego wysiłku włożonego w proces zbierania danych i podważając własną analityczną sprawczość, utknęłam na wiele miesięcy, prawie niweczając szansę na ukończenie badań do doktoratu. Na szczęście nigdy nie brakowało mi rezyliencji,

<sup>14</sup> Rozprawa doktorska pt. *Doświadczanie sukcesu w nauce przez studentów studiów doktoranckich* autorstwa Katarzyny Grzesiak (obecnie dr Katarzyna Grzesiak-Bramańska) została napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Urszuli Ostrowskiej. Recenzentami dysertacji byli dr hab. Ewa Kubiak-Szymborska, prof. UKW (śp.) oraz prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński (śp.). Obrona doktoratu odbyła się w grudniu 2017 roku na Wydziale Pedagogiki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.



która pozwoliła mi nie tylko przetrwać trudny czas *floatingu*, ale także przyczyniła się do niezaprzestania poszukiwań wyjścia z tej badawczej niemocy.

Podczas przedostatniego pobytu w terenie badań w 2015 roku podzieliłam się moimi zmartwieniami związanymi z realizowanym projektem badań etnograficznych z Douglasem Fry'em – wykładowcą metodologii badań społecznych na Wydziale Nauk Społecznych Åbo Akademi, kierownikiem Katedry Antropologii na Uniwersytecie Alabama w Birmingham, a także badaczem zajmującym się problematyką rozwiązywania konfliktów i ludzkiej (nie)skłonności do prowadzenia wojen z perspektywy antropologicznej, który w roku naszej pamiętnej rozmowy otrzymał nagrodę dla najlepszego edukatora i naukowca zajmującego się tematyką szerzenia idei pokoju przyznawaną przez Stowarzyszenie Studiów nad Sprawiedliwością i Pokojem. To właśnie profesor Fry opowiedział mi o istnieniu techniki RADaR i polecił lekturę kilku opracowań naukowych. Był to dla mnie prawdziwy metodologiczny *game changer*, który uchronił mnie od potencjalnej porażki nieodwracalnego porzucenia prac badawczych i zamknięcia przewodu doktorskiego bez uzyskania stopnia naukowego doktora.

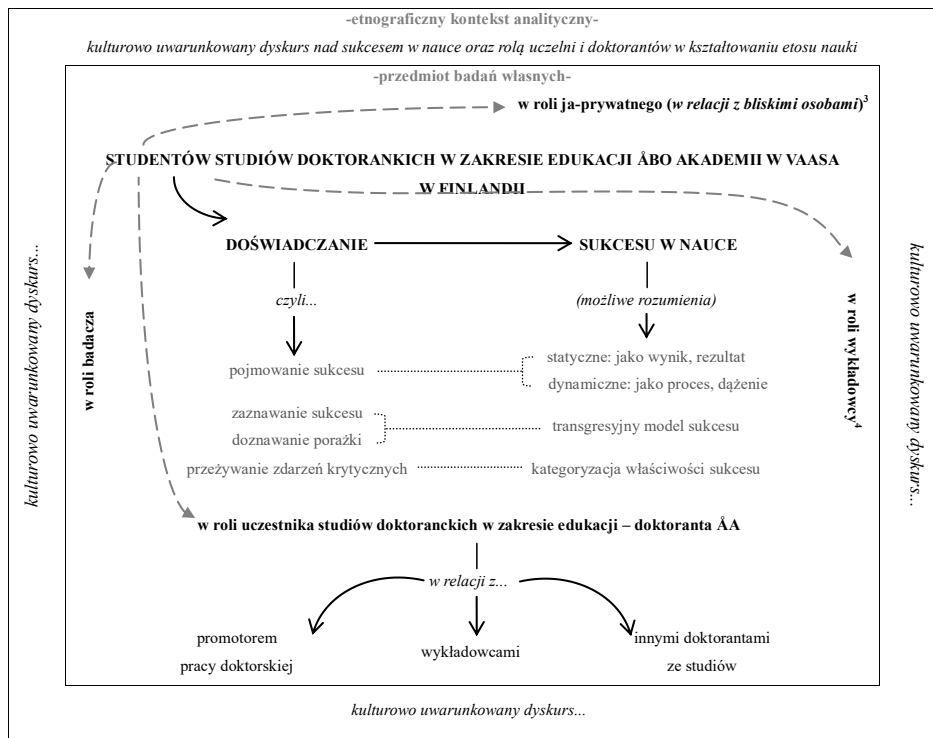
Być może ku pokrzepieniu osób będących obecnie (lub kiedyś) w podobnej do mojej sytuacji badawczej niemocy, udostępniam cztery przykłady zrealizowanych dążeń do ścisłości jakościowego projektu badań (zob. rys. 4–7) oraz część przykładów udanych aplikacji techniki rygorystycznej i przyspieszonej redukcji danych (zob. rys. 8–13). Niech staną się materiałem do krytycznego namysłu nad ideą ścisłości jakościowego projektu badań i ilustracją możliwego wdrożenia założeń techniki RADaR<sup>15</sup>, które – bazując na moim doświadczeniu – przyczyniły się do finalizacji projektu siedmioletnich wysiłków badawczych, zwieńczonego uzyskaniem stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika oraz otrzymaniem nagrody Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego za wyróżniającą się rozprawę doktorską w 2017 roku.

---

<sup>15</sup> Dodam, że czynię to z tym większą ochotą, gdyż z przyczyn obiektywnych nie udało się do tej pory sfinalizować prac nad publikacją książki.

## Rysunek 5.

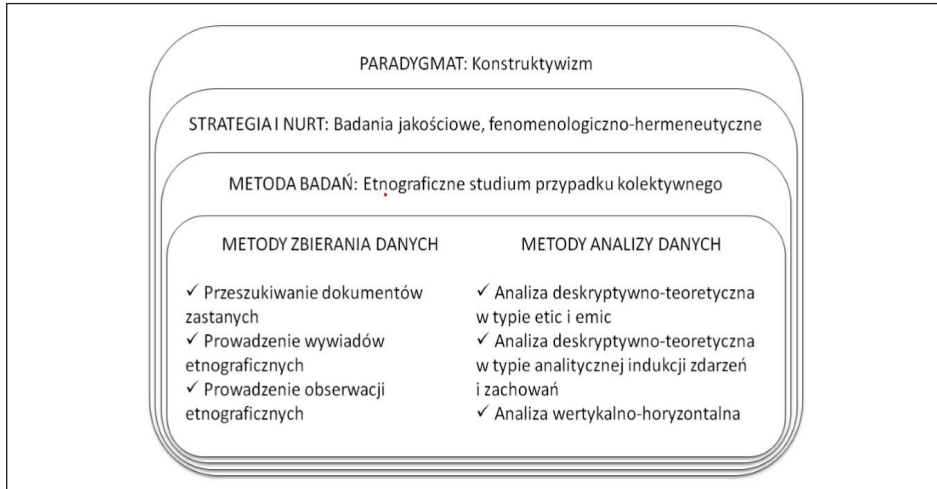
Przykład ścisłości jakościowego projektu badań – koncept przedmiotu badań własnych jako rama operacjonalizacji empirycznych działań badawczych



Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

Rysunek 6.

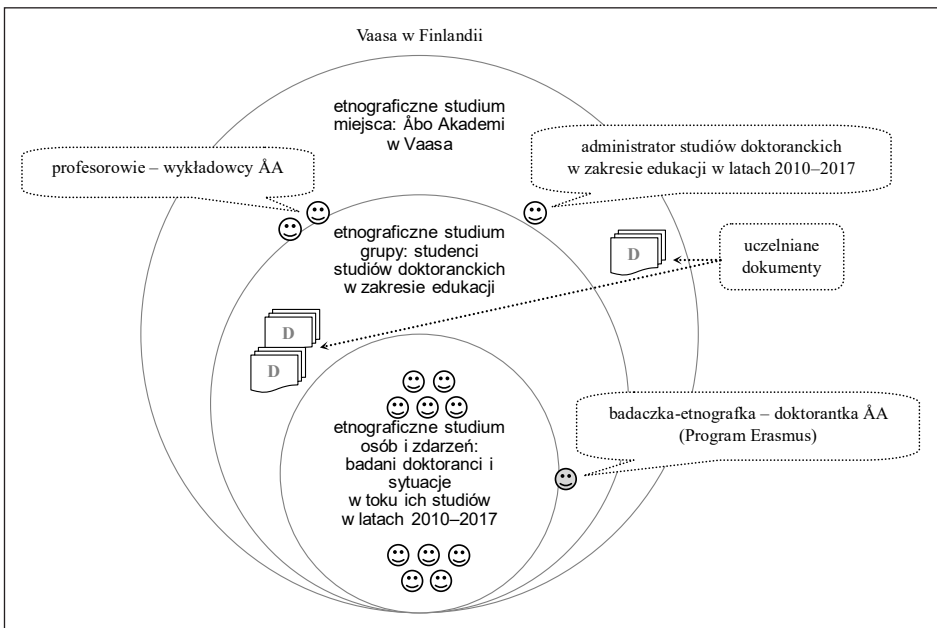
Przykład ścisłości jakościowego projektu badań – prezentacja metodologicznych założeń badań własnych



Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

Rysunek 7.

Przykład ścisłości jakościowego projektu badań – prezentacja zakresu badań własnych opartych o metodę etnograficznego studium przypadku kolektywnego



Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

## Rysunek 8.

## Przykład aplikacji techniki RADaR – tabelaryczny wykaz empirycznych źródeł danych o przedmiocie badań własnych w ujęciu triangulacyjnym

Tabela 8. Wykaz empirycznych źródeł danych o przedmiocie badań pozyskanych w ramach trzech metod zbierania danych – ujęcie triangulacyjne					
Kod	Przeszukiwanie dokumentów zastanych	Kod	Wywiady etnograficzne	Kod	Obserwacje etnograficzne
<b>D-1a</b>	* Wytyczne dotyczące organizacji studiów zorientowanych na badania naukowe w Åbo Akademi /Aneks/ <sup>5</sup>	<b>Wi-0a</b>	* Indywidualny wywiad badawczy z administratorem studiów doktoranckich w zakresie edukacji ÅA w Vaasa	<b>Oe-0</b>	* Sposzczerzenia z wywiadów z badanymi doktorantami edukacji ÅA w Vaasa
<b>D-2a</b>	* Formularz aplikacyjny na studia doktoranckie w Åbo Akademi /Aneks/ <sup>6</sup>	<b>Wi-1p</b>	* Indywidualny wywiad badawczy z profesorem ÅA w Vaasa, który prowadził seminaria literaturowe z zakresu teoretycznych podstaw edukacji dla doktorantów edukacji w latach 2013–2017	<b>Oe-1</b>	* Inauguracja roku akademickiego (+ fotografie)
<b>D-3a</b>	* Porozumienie dotyczące nadzoru i programu studiów dla licencjata i doktoranta Åbo Akademi /Aneks/ <sup>7</sup>			<b>Oe-2</b>	* Seminarium literaturowe
<b>D-4a</b>	* Wniosek o raport w sprawie etycznych kwestii planowanych badań /Aneks/ <sup>8</sup>	<b>Wi-2p</b>	* Indywidualny wywiad badawczy z profesorem ÅA w Vaasa, który prowadził warsztaty metodologii badań naukowych dla doktorantów edukacji w latach 2010–2014	<b>Oe-3</b>	* Warsztaty metodologiczne
<b>D-5w</b>	* Model autorstwa <sup>9</sup>			<b>Oe-4</b>	* Warsztaty z myślenia projektowego w edukacji
<b>D-6a</b>	* Wniosek doktoranta o wstępną analizę i ocenę dysertacji /Aneks/ <sup>10</sup>			<b>Oe-5</b>	* Warsztat kompetencji komunikacyjnych naukowca
<b>D-7a</b>	* Wniosek kierownika projektu o wstępną analizę i ocenę dysertacji /Aneks/ <sup>11</sup>			<b>Oe-6</b>	* Bieżące wydarzenia z życia społeczności akademickiej ÅA w Vaasa (+ fotografie)
<b>D-8a</b>	* Sugestie i decyzje kierownika projektu, co do zgody na publiczną obronę doktoratu /Aneks/ <sup>12</sup>	<b>Wd-10</b> <b>Wd-11</b> <b>Wd-12</b>	* Wywiady badawcze prelegent – oponent w diadach w ramach sesji doktorantów: – listopad 2010 – wrzesień 2011 – kwiecień 2012		* Kwinta rytuałów przejścia (zdarzeń krytycznych) od kandydata na studia doktoranckie, poprzez doktoranta edukacji – uczestnika studiów doktoranckich ÅA w Vaasa, po doktora nauk edukacji: 1) Rekrutacja na studia doktoranckie 2) Sesja doktorantów w czasie zjazdu 3) Otwarcie przewodu doktorskiego 4) Publiczna obrona doktoratu 5) Dyplomatorium dla nowych doktorów

Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej. Fragment tabeli.

## Rysunek 9.

Przykład aplikacji techniki RADaR – tabelaryczne zestawienie danych pozyskanych na drodze triangulacji źródeł dot. pewnej kategorii analizy

Zrekonstruowane kategorie analityczne	Przeszukiwanie źródeł pierwotnych	Wywiady etnograficzne	Obserwacje etnograficzne
Dbałość o prestiż uczeni	<p><b>Uproszczona legislacja życia uczelni:</b> (D-1a) „Wytyczne dotyczące organizacji studiów zorientowanych na badania naukowe w Åbo Akademi” / Aneks/: dokument ten w skondensowany i prosty sposób ukazuje rozmaite praktyki zabiegania o najwyższe akademickie standardy, opisując regulacje i odsyłając do aktów wyższej wagi, między innymi jeśli chodzi o roces aplikacyjny na studia doktoranckie czy odpowiedzialność za organizację i przebieg tych studiów.</p> <p><b>Poszanowanie tradycji i autorytetu w nauce:</b></p> <p>(D-14w) oraz (D-15w) „Ceremonia nadania stopnia doktora w Åbo Akademi...”: filmy dokumentują przebieg ceremonii w 2011 i 2016 roku, stanowiąc wideoilustrację niezwykłej dbałości o niezwykle uroczysty przebieg tego wydarzenia.</p>	<p><b>Międzynarodowy wymiar współpracy naukowej</b> oraz <b>reagowanie na społeczne potrzeby regionu:</b></p> <p>(Wi-0a) <i>Nina: Åbo [Akademi] cieszy się renomą wśród kandydatów na studia nie tylko w Finlandii. Mamy przecież studentów innych krajów: Szwecji, Norwegii, Danii czy Wielkiej Brytanii. Dobre imię uczelni wynika po części z wyczerpania na jakości po pierwsze dydaktyki, po drugie projektów badawczych, i oczywiście dobrego kontaktu z lokalną społecznością, której Åbo [Akademi] służy. To wszystko leży w szwedzkiej tradycji, która stanowi trzon naszej tożsamości.</i></p> <p>Reasumując, zdaniem administratora studiów doktoranckich prestiż uczelni budowany jest w oparciu o realizację znakomitej dydaktyki i prowadzenie znaczących społecznie badań w wymiarze międzynarodowym, których założenia wynikają lub są w pewnym sensie odzwierciedleniem społecznych potrzeb północnego regionu Europy.</p>	<p><b>Poszanowanie tradycji i autorytetu w nauce:</b></p> <p>(Oe-1) <b>Dziennik badacza-etnografa:</b> Uczelnia celebrytuje inaugurację roku akademickiego, zarówno z poszanowaniem sfery sacrum, jak i profanum. A mianowicie w kościele pw. Św. Trójcy rokrocznie dnia 1 września ma miejsce msza w intencji społeczności akademickiej. Dopiero po nabożeństwie wszyscy udają się do auli, gdzie rok akademicki otwierany jest przy dźwiękach chóralnej muzyki (zob. fot. 16). Najistotniejszym elementem każdej inauguracji jest wystąpienie JM Rektora ÅA w Vaasa, który nie tylko oficjalnie wita nowych członków tej społeczności, ale i przypomina o priorytetach pracy dydaktyczno-badawczej (zob. fot. 17a). Dużą wagę przypisuje się do tworzenia i zacieśniania więzi między członkami społeczności doktorantów i pracowników uczelni, czemu służą rozmowy kulturalowe podczas bankietu (zob. fot. 17b).</p>

Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

Rysunek 10.

Przykład aplikacji techniki RADaR – drzewkowe zestawienie zworników i synaps wraz z oznaczeniem poziomu ich nasycenia w danych



Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

Rysunek 11.

Przykład aplikacji techniki RADaR – tabelaryczne zestawienie danych pozyskanych z narracji przypadku Wi-3k dot. pewnej kategorii analizy

PERSPEKTYWA REALIZACJI PLANU STUDIÓW	PERSPEKTYWA REALIZACJI PROJEKTU BADAŃ	PERSPEKTYWA PRYWATNA (W TYM ZAWODOWA)
<p>1. Rola uczestnika studiów doktoranckich: doktorant w relacji z promotorem / promotorem pomocniczym</p> <p>Zrozumienie istnienia wielości perspektyw danej problematyki badawczej /deficyt doświadczania sukcesu w nauce w tym zakresie/:</p> <p>Gdybym tylko wcześniej była poinformowana, że można inaczej, że są lepsze opcje, to bym ratowała ten projekt. Chyba zabrakło rozmowy [z promotorem].</p>	<p>4. Rola uczestnika studiów doktoranckich: doktorant w relacji z promotorem / promotorem pomocniczym</p> <p>Pozyskanie strategicznego partnera do realizacji projektu badań /deficyt doświadczania sukcesu w nauce w tym zakresie/:</p> <p>Rzadko się kontaktujemy. Jeszcze rzadziej widujemy, choć pracujemy w tym samym mieście. Jakiś dziwnie nam nie przechodzi do siebie. Mimo to robię postępy.</p>	<p>7. Rola ja-prywatnego w zakresie aktywności zawodowej (obecnej i/lub przyszłej)</p> <p>Wypracowanie wysokich wyników dydaktycznych swoich studentów oraz uzyskanie pozytywnej opinii ewaluacyjnej od swoich studentów oraz :</p> <p>Wiesz, że jestem wymagająca i studenci nie mają ze mną łatwego życia. Dlatego ich sukcesy i opinie aprobujące moje zajęcia dają mi kopa do dalszej pracy.</p>
<p>2. Rola uczestnika studiów doktoranckich: doktorant w relacji z wykładowcami</p> <p>Pewniejsze posługiwanie się metodami badawczymi: Z tych wszystkich zajęć, to najciekawsze wydają się mi warsztaty [metodologiczne]. Wiedza wydaje się tu taka... taka namacalna, konkretna, przydatna. [...] To nie tylko w uczelni ma zastosowanie. Ostatnio zaczęłam włączać pewne elementy badań eksperymentalnych do mojej pracy [zawodowej]. Tak więc nie tylko wywiady i ankiety stosuję.</p>	<p>5. Rola naukowca: doktorant jako badacz na etapie kariery zwanej <i>early stage researcher</i></p> <p>Uzyskanie pełnego finansowania projektu już na starcie prac badawczych /deficyt doświadczania sukcesu w nauce w tym zakresie/:</p> <p>Zapewne byłoby mi znacznie łatwiej z grantem na badania. [...] Nie chodzi o pieniądze. Stać mnie, by płacić za moje naukowe potrzeby z prywatnych środków. Chodzi raczej o terminarz. Z grantu trzeba rozliczyć się kiedyś, a to mobilizuje do działania.</p>	<p>8. Rola ja-prywatnego w relacji z bliskimi osobami (to jest: znajomi, przyjaciele i rodzina)</p> <p>Brak narracji w tym zakresie</p>
<p>3. Rola uczestnika studiów doktoranckich: doktorant w relacji z innymi doktorantami</p> <p>Nabywanie umiejętności krytycznej oceny jakości dostępnych opracowań naukowych:</p> <p>Wszystkie nasze [doktorantów] spotkania i dyskusje, zwłaszcza te w tak zwanym międzyczasie [rozmówca pokazuje w powietrzu znak cudzysłowu], w których z pewnością brałam udział, naprawdę wiele mi dały. [...] Przede wszystkim nauczyłam się odróżniać dobre książki od tych ładnie wydanych [śmiech].</p>	<p>6. Rola naukowca: doktorant jako ekspert na etapie kariery zwanej <i>early stage researcher</i></p> <p>Bycie cytowanym przez czytelników danego tekstu naukowego:</p> <p>Naprawdę przedziwne, aczkolwiek bardzo przyjemne jest uczucie, gdy widzi się własne nazwisko i autorską myśl w czujmym tekście. [...] Najpierw niedowierzanie, chwilę później dumna, że stworzyło się coś na tyle wartościowego, iż inni poświęcili temu chwilę uwagi, kawalek kartki, wers w bibliografii...</p>	<p>9. Rola ja-prywatnego w relacji z sobą samym (praca nad własnym charakterem)</p> <p>Zwiększenie efektywności własnych działań, tj. jedno zadanie = wiele korzyści:</p> <p>Wiesz, że zawsze byłam wielozadaniową osobą i nie miałam większych problemów z dotrzymywaniem terminów. Jednak muszę przyznać się do czegoś, Kasia. Nauczyłaś mnie... Pokazałaś mi, że można w taki sposób wykonać zadanie, by wygenerować zyski na nieokreślone potem. Niedawno pomogło mi to na studiach, jak przeżywałam trudniejszy czas w pracy.</p>

Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

Rysunek 12.

Przykład aplikacji techniki RADaR – tabelaryczne zestawienie zrekonstruowanych kategorii analitycznych dot. pierwszego obszaru analizy

Tabela 24. Zestawienie kategorii analitycznych ujawnionych w 1. obszarze doświadczenia sukcesu (lub braku sukcesu) w nauce przez badanych doktorantów			
– PERSPEKTYWA REALIZACJI PLANU STUDIÓW – 1. Rola uczestnika studiów doktoranckich: doktorant w relacji z promotorem / promotorem pomocniczym		Doświadczenia badanych doktorantów	Poziom nasycenia kategorii
Sukces	Terminowe dopełnienie wszystkich formalności	(Wi-2k) Astrid (Wi-4k) Jessica (Wi-3m) Sven (Wi-5m) Janek	4
Sukces	Pełniejsze zrozumienie danego zagadnienia teoretycznego	(Wi-1m) Colin (Wi-5m) Janek	2
Sukces	Zrozumienie istnienia wielości perspektyw danej problematyki badawczej	(Wi-1m) Colin	1
Sukces	Napisanie rozprawy doktorskiej o charakterze innowacyjnym	(Wi-1k) Carina	1
Sukces	Zwiększenie efektywności własnych działań, to jest jedno zadanie = wiele korzyści	(Wi-5k) Heidi	1
Brak sukcesu	Zrozumienie istnienia wielości perspektyw danej problematyki badawczej	(Wi-3k) Hanna	1
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zawartych w tabelach 14–23.			10



Rysunek 13.

Przykład aplikacji techniki RADaR – fragment idiograficznej teorii badań przedstawionej w postaci systemu tez

<b>Etnograficzne studium osób i zdarzeń: badani doktoranci i sytuacje w toku ich studiów</b>
1. W jaki sposób badani doktoranci Åbo Akademii określają sukces w nauce?
<b>TEZA VIII.</b>
Dla badanych doktorantów edukacji ÅA pod pojęciem sukcesu w nauce kryje się: pokonanie własnych słabości, pozyskanie wyższej (samo)świadomości, osiągnięcie większej (naukowej) samodzielności i pomyślny przebieg doktorantury, a także efektywna aktywność w obszarze badawczym, publikacyjnym, konferencyjnym i dydaktycznym.
2. W jaki sposób badani doktoranci Åbo Akademii doświadczają sukcesu w nauce w perspektywie realizacji planu studiów?
<b>TEZA IX.</b>
W perspektywie realizacji planu studiów badani doktoranci edukacji ÅA doświadczają sukcesu w nauce, gdy:
<ul style="list-style-type: none"> <li>• terminowo dopełnią wszystkich formalności,</li> <li>• osiągną pełniejsze zrozumienie danego zagadnienia teoretycznego,</li> <li>• osiągną większą pewność w posługiwaniu się metodami badawczymi,</li> <li>• nadane zostanie im miano profesjonalnego oponenta w naukowych debatach,</li> <li>• dokonają skutecznej selekcji zaproszenia na spotkania naukowe.</li> </ul>

Źródło: opracowanie własne będące częścią rozprawy doktorskiej.

## Zakończenie

Osiągnięcie satysfakcjonującej wszystkich ścisłości jakościowych projektów badań jest dużym wyzwaniem bez względu na preferowane podejście badawcze: nomotetyzm, idiografizm czy *mixed studies*. Szczególną rolę w naukach społecznych odgrywają badacze jakościowi, którzy niejednokrotnie przyczyniają się do eksploracyjnie ukierunkowanego rozumienia ludzkich doświadczeń i zjawisk społecznych. W sposób niestrudzony dążą oni do najwyższego możliwego poziomu wierności, transferowalności, solidności i potwierdzalności (Czakon, 2014, s. 57), ale także rygoru i precyzji, trafności i interkomunikowalności poprzez stosowanie rozmaitych zewnętrznych i wewnętrznych zabiegów projakościowych w ramach zindywidualizowanych warsztatów badawczych (zob. Nelson, 2019).

Warunkowana unikatowością postaci badacza różnorodność i złożoność jakościowych projektów badawczych wydaje się być wielką siłą badań społecznych,

w tym pedagogicznych. Jednocześnie, przez wzgląd na specyfikę przedmiotu badań pedagogiki, usprawiedliwione, a nawet pożądanym są wszelkie zabiegi, których celem jest zwiększenie rygoru działań i akceleracja procesu badawczego. Oba te pro jakościowe kryteria można spełnić, wdrażając omówioną tu technikę RADaR. Kładzie ona bowiem nacisk na precyzję kodowania, przejrzystość prezentacji dowodów, transparentność dokumentowania każdego kroku, a także sprzyja pokonywaniu wielorakich wyzwań wpisanych w naturę badań w typie *qualia*. Co więcej, stwarza również szansę na podniesienie statusu badań kwalitatywnych na tle bogatego krajobrazu dostępnych współcześnie paradygmatycznych podejść. Czyni też bardziej prawdopodobnym otwarcie się środowiska naukowego na większą przychylność względem idiograficznie zorientowanych badań. Ponadto przyczynia się do zwiększenia skali realizacji takich projektów, a tym samym promuje ich udział w generalnej puli badań finansowanych w systemie grantowym.

Praktyka badań jakościowych nie jest ani wolna od niedostatków, ani też głucha na krytykę (Glinka i Czakon, 2021, s. 203) i bardzo wiele już uczyniono, by to podejście spełniało wszelkie wymogi naukowości. Mimo to „badania jakościowe w wielu środowiskach ciągle jeszcze nie są uznawane i legitymizowane na równi z badaniami ilościowymi. Ta sytuacja zmienia się, ale nadal pokutuje wiele stereotypów, które umniejszają postrzeganą wartość badań jakościowych” (Glinka i Czakon, 2021, s. 9; zob. Silverman, 2009b, s. 59–62).

Mając w pamięci trudne początki wkradania się jakościowych metod badań do umysłów i serc badaczy społecznych, można powiedzieć, że dziś ich status jest dobrze ugruntowany w ideach wieloparadygmatyczności i odpowiedzialnej wolności badawczej. Jednakże początki praktykowania jakościowych badań były okupione walką reprezentantów konstruktywizmu z łatkami trywialności i nie-naukowości przypinanymi przez zatwardziały orędowników pozytywizmu.

Taka reakcja jest uwarunkowana niedobrym klimatem różnicowania się paradygmatów, które przybrało postać rywalizacji – określanej nawet jako *paradigm war* (wojna paradygmatów) – i polegało na wzajemnej krytyce i oskarżeniach o niewydolność lub jałowość badawczą, a nie na budowaniu pluralizmu w społecznym poznawaniu rzeczywistości (Klus-Stańska, 2016, s. 45; zob. Smolińska-Theiss i Theiss, 2010, s. 79).

Margines metodologicznej swobody rósł więc stopniowo wraz z odważnymi decyzjami tych naukowców, którzy (z)decydowali się na uprawianie nauki mimo trwającej, wyimaginowanej (jak się później okazało) wojny paradygmatów (zob. Kubinowski, 2020).

Na gruncie polskich badań pedagogicznych dzięki takim osobom jak (między innymi): Teresa Bauman, Elżbieta Dubas, Amelia Krawczyk-Bocian, Dariusz

Kubinowski, Henryk Mizerek, Urszula Ostrowska, Barbara Smolińska-Theiss i Wiesław Theiss, Dorota Urbaniak-Zajac – w moim odczuciu – niezłomnym naukowcom, którzy odważyli się budować swoje kariery akademickie w oparciu o kwalitatywne projekty badań i liczne publikacje na ten temat, możemy współcześnie mówić o stabilnym pluralizmie w metodologii badań pedagogicznych. Obecni kontynuatorzy tego stylu badawczego, jak i przyszli spadkobiercy dziedzictwa badań kwalitacyjnych powinni dołożyć wszelkich starań – postępując w myśl metodologicznej triady „lepiej, bardziej i jaśniej” – by praktyka edukacyjna zachowała ciągłość godnych reprezentantów neoempiryzmu. W realizacji tak zdefiniowanego zadania bardzo przydatna jest znajomość i aplikacja omówionej w niniejszym artykule techniki RADaR.

## Bibliografia

- Angrosino M. (2010). *Badania etnograficzne i obserwacyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Banks M. (2009). *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Barbour R. (2011). *Badania fokusowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Becker H.S. (2013). *Warsztat pisarski badacza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Belgrave L.L., Zablotzky D. i Guadagno M.A. (2002). How do we talk to each other? Writing qualitative research for quantitative readers. *Qualitative Health Research*, 12(10), 1427–1439. DOI: 10.1177/1049732302238753.
- Berthelsen C. (2024). Saving time and staying rigorous: The RADaR technique for qualitative research. *Nordic Journal of Nursing Research*, 44, 1–3. DOI: 10.1177/20571585241259314.
- Czakon W. (2014). Kryteria oceny rygoru metodologicznego badań w naukach o zarządzaniu. *Organizacja i Kierowanie*, 161(1), 51–62.
- Enworo O.C. (2023). Application of Guba and Lincoln's parallel criteria to assess trustworthiness of qualitative research on indigenous social protection systems. *Qualitative Research Journal*, 23(4), 372–384. DOI: 10.1108/QRJ-08-2022-0116.
- Fernald D.H. i Duclos C.W. (2005). Enhance your team-based qualitative research. *Annals of Family Medicine*, 3(4), 360–364. DOI: 10.1370/afm.290.
- Flick U. (2010). *Projektowanie badania jakościowego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Flick U. (2011). *Jakość w badaniach jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Gibbs G. (2011). *Analizowanie danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Glinka B. i Czakon W. (2021). *Podstawy badań jakościowych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Hammersley M. i Atkinson P. (2000). *Metody badań terenowych*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Herman-Krüger H. (2007). *Metody badań w pedagogice*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Johnson J.L., Adkins D. i Chauvin S. (2020). A review of the quality indicators of rigor in qualitative research *American Journal of Pharmaceutical Education*, 84(1), 138–146. DOI: 10.5688/ajpe7120.
- Klichowski M. (2024). *Efekt neuro. Pedagogika i uwodzenie umysłów*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Klus-Stańska D. (2016). Metodologiczny status badań eklektycznych w pedagogice. *Studia z Teorii Wychowania*, 2(15), 45–60.
- Konecki K.T. (2008). Triangulation and dealing with the realness of qualitative research. *Qualitative Sociology Rereview*, 4(3), 7–28. DOI: 10.18778/1733-8077.4.3.02.
- Kubinowski D. (2020). Trajektorie legitymizacji naukowej innowacyjnych metod pedagogicznych badań jakościowych: badanie w działaniu, badanie przez sztukę, autoetnografia. W: J. Madalińska-Michalak i A. Wiłkomirska (red.), *Pedagogika i edukacja: wobec kryzysu zaufania, wspólnotowości i autonomii* (s. 443–456). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kvale S. (2010). *Prowadzenie wywiadów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kwiek M. (2019). Kim są najbardziej produktywni polscy naukowcy? Produktowność badawcza w niezróżnicowanym i niekonkurencyjnym systemie nauki. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1(2), 53–54.
- Lincoln Y.S. i Denzin N.K. (2009). Epilog. Ósma i dziewiąta faza. Badania jakościowe (w) przełomowej przyszłości. W: Y.S. Lincoln i N.K. Denzin (red.), *Metody badań jakościowych*, t. 2 (s. 663–678). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Melentiewa J. (2017). Czytelnictwo jako narzędzie kształtowania rzeczywistości (na kanwie koncepcji noosfery Władimira Wiernadskiego). *Biblioteka*, 21(30), 251–258. DOI: 10.14746/b.2017.21.13.
- Malewski M. (2012). Metodologia badań społecznych – ortodoksja i refleksyjność. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej*, 4(60), 29–46.
- Muszyński H. (2018a). *Metodologiczne vademecum badacza pedagoga*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

- Muszyński M. (2018b). Etapy ewaluacji badań jakościowych – perspektywa konstruktywistyczna. *Rocznik Andragogiczny*, 25, 187–209. DOI: 10.12775/RA.2018.12.
- Nelson F. (2019). How to spot rubbish qualitative research. Zaczepnięte 16 sierpnia 2024. Strona internetowa <https://www.medicalrepublic.com.au/spot-rubbish-qualitative-research/2527>
- Platt J. (1996). Has funding made a difference to research methods? *Sociological Research Online*, 1(1), 69–79. DOI: 10.5153/sro.7.
- Pryszmont-Ciesielska M. (2016). Metodologiczny Hyde Park i kryzys badacza. Kulisy badań inspirowanych sztuką i performansem. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej*, 19, 3(75), 155–165.
- Rapley T. (2013). *Analiza konwersacji, dyskursu i dokumentów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Rubacha K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Silverman D. (2009a). *Prowadzenie badań jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Silverman D. (2009b). *Interpretacja danych jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Smolińska-Theiss B. i Theiss W. (2010). Badania jakościowe. W: St. Palka (red.), *Podstawy metodologii badań w pedagogice* (s. 79–102). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Trusz S. (2020). Czy badacze jakościowi wiedzą co widzą, a osoby badane wiedzą co mówią? O jakości danych jakościowych. *Studia Edukacyjne*, 56, 199–219.
- Watkins D.C. (2012). Qualitative research: The importance of conducting research that doesn't 'count'. *Health Promotion Practice*, 13(2), 153–158. DOI: 10.1177/1524839912437370.
- Watkins D.C. (2017). Rapid and rigorous qualitative data analysis: The “RADaR” technique for applied research. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1). DOI: 10.1177/1609406917712131.
- Weil S. (2008). Is there a “Legitimation Crisis” in qualitative methods? Conference essay: ESF Exploratory Workshop on Improving the Quality of Qualitative Research [31 paragraphs]. *Qualitative Social Research*, 9(2).
- Wielki słownik języka polskiego*. Hasło: ścisłość. Zaczepnięte 16 sierpnia 2024. Strona internetowa <http://wsjp.pl/haslo/pogląd/5172/scislosc/5219213/nadzoru>
- Wielki słownik języka polskiego*. Hasło: ścisły. Zaczepnięte 16 sierpnia 2024. Strona internetowa [https://wsjp.pl/haslo/do\\_druku/5046/scisly](https://wsjp.pl/haslo/do_druku/5046/scisly)